

МІЖНАРОДНЕ МИТНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО

УДК 7.072 (075.8)

*О. Л. Калашикова,
доктор філологічних наук, професор,
завідувач кафедри гуманітарної підготовки
та ідентифікації культурних цінностей
Академія митної служби України*

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ МІЖНАРОДНОЇ ТА УКРАЇНСЬКОЇ СИСТЕМ РЕЄСТРАЦІЇ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ КУЛЬТУРНИХ ЦІННОСТЕЙ

Постановка проблеми. Створення системи управління ризиками визначено як одну з першочергових задач у діючому Митному кодексі України. А серед задач, що потребують негайного вирішення – стаття 363 МКУ, яка визначає формування інформаційної бази даних системи управління ризиками органів доходів і зборів [3].

Відомо, що одним з найпопулярніших об'єктів ризику є культурні цінності, вартість яких, як правило, є вражаючою. Тому, врахування ризиків, пов'язаних з переміщенням культурних цінностей й покращення контролю за цим процесом стає важливим державним завданням, вирішення якого вимагає наукових розробок з подальшим їх практичним використанням у всіх державних службах, дотичних до процесу збереження національного культурного надбання. Система обліку та моніторингу культурних цінностей є важливою складовою політики по збереженню культурної спадщини будь-якої держави.

В Україні до цього часу, на жаль, не створено загальнодержавної системи обліку культурних цінностей, і, як наслідок, не сформовано бази даних переміщуваних культурних цінностей, необхідної для здійснення державного контролю за збереженням національного культурного надбання.

Сучасні умови активного прагнення України до євроінтеграції вимагають прискорення розробки й впровадження відповідних принципів формування бази даних про переміщувані культурні цінності в Міністерстві доходів і зборів України, які б корелювали з принципами формування баз даних МВС, Інтерполу, Міністерства культури України, СБУ й враховували чинне вітчизняне та міжнародне законодавство.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми теорії та практики переміщення культурних цінностей через митний кордон України, а також систем їх реєстрації та ідентифікації, досліджувалися у працях науковців Л. Васильєвої, О. Кофанової, В. Літвінова, О. Мільчуцької, Т. Пуларії, Є. Ярошенко.

Метою написання статті є здійснення порівняльного аналізу української й міжнародної систем обліку й контролю за переміщенням об'єктів культури.

Результати досліджень. Загальний порядок переміщення культурних цінностей через кордон України, визначений в Законі України від 21.09.99 № 1068-XIV «Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей» [1] і в Інструкції до наказу Міністерства культури і мистецтв України від 22.04.02 № 258 «Про порядок

оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей і контролю за їх переміщенням через державний кордон України» [4], вимагає наявності дозволу Міністерства культури України – Свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України, форма і зміст якого встановлені Постановою Кабінету Міністрів України № 984 від 20 червня 2000 р. «Про затвердження зразка свідоцтва на право вивезення (тимчасового вивезення) культурних цінностей з території України».

Процедура митного контролю за переміщенням через кордон культурних цінностей передбачає перевірку товаросупровідних документів з метою ідентифікації поданої для контролю культурної цінності з тією, на яку Міністерством культури України видані документи, що дозволяють її переміщення через кордон. Порядок визначено у п. 4.2 Інструкції «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей і контролю за їх переміщенням через державний кордон України».

Під час здійснення контролю мистецтвознавець (у разі його наявності) та посадова особа органу доходів і зборів звіряють подані культурні цінності з інформацією, що міститься у свідоцтві та доданих до нього переліку і фотографіях, оформлених відповідно до вимог, визначених у пунктах 2.1, 3.4, 3.5 Інструкції. Свідоцтво залишається в органі доходів і зборів, який здійснив їх митне оформлення.

Перелік підлягаючих перевірці на митниці документів, супроводжуваних культурну цінність, позначений і в Законі України № 1068-XIV (ст. 13), і в п. 4.2 Інструкції:

- Свідоцтво, до якого додаються:
- перелік культурних цінностей, які вивозяться;
- фотографії розміром 13x18 см (окрім предметів філателії, нумізматики, боністики і фалеристики, які не вимагають надання фотографій), оформлені відповідно до вимог, зазначених у пунктах 2.1, 3.4, 3.5 Інструкції.

В основному супровідному документі – Свідоцтві – в пп. 4, 6 зазначено ті ознаки культурної цінності, за якими посадовець органу доходів і зборів повинен ідентифікувати наданий до контролю об'єкт культури. Але навіть для непрофесіонала очевидно, що наведені в цьому документі ознаки може «впізнати» лише експерт-мистецтвознавець:

- автор або країна виготовлення культурної цінності;
- назва;
- час виготовлення;
- техніка виконання;
- розмір;
- орієнтовна вартість (вказана в п. 6 Свідоцтва). Митник, не будучи експерт-мистецтвознавцем, реально може перевірити (ідентифікувати) лише одну з відзначених ознак – розміри.

Другий супровідний документ – перелік – повторює ті ж самі ознаки, що вказані в Свідоцтві, отже, теж не досягає поставленої мети.

Не сприяють вирішенню проблеми ідентифікації й додані до Свідоцтва кольорові фотографії, які не передають повною мірою характерні ознаки культурної цінності, хоча б тому, що відображають предмет лише в одному ракурсі, в той час коли клейма, маркування, тощо наносяться, як правило на приховані поверхні виробів, що мають історичну та культурну цінність. Тому ці важливі для ідентифікації ознаки не зафіксовані на фото, що супроводжує культурну цінність під час її переміщення через кордон. До того ж, на фото відсутня масштабна лінійка, в результаті чого важко уявити реальні розміри предмета; фото не дозволяє відрізнити копію від оригіналу.

Аналіз діючої європейської системи експорту та контролю за переміщенням культурних цінностей, а також системи Інтерполу з обліку викрадених культурних цінностей показав, що ці системи суттєво відрізняються від правил, що використовуються в Міндоходів України.

Перша відмінність стосується загальної установки зарубіжних систем ідентифікації

на якомога детальніший опис характерних ознак об'єкта культури у дозвільних документах.

Так, правила заповнення Стандартної експортної ліцензії ЄС, визначені у Регламенті Ради ЄС № 752/93 (656/2004) [5; 6], передбачають окрім надання досить детальної інформації про об'єкт культури у графах 9-16 заповнення Графи 17 «Інші особливості» (Box 17: Other characteristics): «Надайте будь яку іншу інформацію формальних ознак, що може бути корисною для ідентифікації (історія походження, умови використання, власники, стан збереження та реставрації, бібліографія, електронний код або маркування)». Не менш детальною й точною має бути й інформація про способи та техніку виготовлення об'єкта культури – Графа 20 «Спосіб виготовлення або техніка» (Box 20: Medium or technique): «Інформація, наведена в цій графі, має бути настільки точною, наскільки можливо. Указати матеріал або техніку виконання (олійний живопис, гравюра, вугілля або рисунок олівцем, лиття, нітратна плівка, ін.)».

В основу системи ідентифікації культурних цінностей в Інтерполі покладено стандарти реєстрації об'єктів культури, що розроблялися з 1993 р. Ж.Подем Джетті Трастом (J. Paul Getty Trus), з 1997 р. цей стандарт Object ID почали використовувати організації, що боролися з незаконним переміщенням об'єктів культури (Інтерпол, ФБР, Скотлендьярд), а також Міжнародна рада музеїв (International Council of Museums (ICOM) та ЮНЕСКО. У 2004 р. цей стандарт визнаний як всесвітній. Список організацій, що використовують стандарт Object ID для опису та ідентифікації викрадених культурних цінностей, наведено на офіційному сайті Інтерполу [7].

Інтерполівська Облікова ідентифікаційна картка предмета – Object ID базується на подібних принципах. Так, у рекомендаціях до заповнення розділу «Напишіть короткий опис» (Write a short description), що доповнює попередні два розділи – Фотографія та Опис – міститься 9 позицій і зазначено: «Сюди також можна включити

будь яку додаткову інформацію, що допоможе ідентифікувати предмет (наприклад: колір і форма предмета, де був вироблений)».

Друга відмінність пов'язана з тим, що і в Стандартній експортній ліцензії ЄЕС, і в Обліковій ідентифікаційній картці предмета – Object ID в системі Інтерполу акцент зроблено на детальному описі всіх видимих фізичних особливостей предмета, тобто на таких ознаках пам'ятки культури, які може виявити не тільки спеціаліст, а звичайна людина при уважному візуальному огляді, що принципово важливо саме для митника, який працює часто без мистецтвознавців (в Україні це відбувається у 99 % випадків).

Скажімо, правило до заповнення Графи 9 Стандартної експортної ліцензії, а саме з цієї Графи починається опис переміщуваної культурної цінності, вимагає: «Точно визначте вид культурної цінності (наприклад, живопис, скульптура, барельєф, негатив чи позитив для фото, меблі або частина гарнітуру, музичний інструмент) та надайте детальний опис всіх видимих особливостей об'єкту. Якщо місця для необхідного опису не вистачає, додайте необхідну кількість додаткових аркушів».

Подібну вимогу сформульовано й для заповнення позиції «Характерні відмінності» (Distinguishing features) в 2 Розділі Облікової ідентифікаційної картки Object ID Інтерполу: «Чи має предмет певні фізичні особливості, що можуть допомогти його ідентифікації (наприклад, пошкодження, сліди реставрації чи дефекти виробництва?)».

Відмінність третя зумовлена принципово іншими вимогами до фотографій, головна функція яких, за нормами митного контролю в ЄЕС та за вимогами Інтерполу, полягає в тому, щоб сприяти однозначній ідентифікації предмета; саме тому особа, що контролює переміщення об'єкта культури, має отримати його зображення в різних ракурсах.

Регламент Ради ЄС № 752/93 (656/2004) чітко формулює вимоги до фотографій, які мають розміщуватися у 24 графи Стан-

дартної експортної ліцензії: «Кольорове фото (не менше 9x12 см) має бути наклеєне. Для спрощення ідентифікації тривимірних об'єктів вимагається фото всіх фасетів.

Уповноважені особи завіряють фото із зворотного боку підписом та печаткою організації, що видає ліцензію. Компетентні особи за необхідності можуть вимагати додаткові фотографії об'єкту».

Облікова ідентифікаційна картка предмета – Object ID Інтерполу вимоги до фотографії включила у Розділ 1 «Зробіть фотографії» (Take photographs), де зазначено наступне: «Фотографії мають надзвичайно важливе значення для ідентифікації та пошуку викрадених предметів. Окрім фотографій загального вигляду предмета, сфотографуйте крупним планом написи, помітки, будь-які пошкодження чи реставраційні втручання. Якщо можливо, помістіть на знімку масштабну лінійку чи предмет відомого розміру».

ОБЛІКОВА ІДЕНТИФІКАЦІЙНА КАРТКА ПРЕДМЕТА – ОБ'ЄКТ ID

ЗРОБІТЬ ФОТОГРАФІЇ
Фотографії мають надзвичайно важливе значення для ідентифікації та пошуку викрадених предметів. Окрім фотографій загального вигляду предмета, сфотографуйте крупним планом написи, помітки, будь-які пошкодження чи реставраційні втручання. Якщо можливо, помістіть на знімку масштабну лінійку чи предмет відомого розміру.

ДАЙТЕ ВІДПОВІДІ НА ТАКІ ПИТАННЯ:

Тип предмета
Який тип предмета (живопис, скульптура, годинник, маска)?

Матеріал і техніка
З якого матеріалу було виконано предмет (мідь, дерево, полотно, олія)? Техніка виконання (наприклад: різьба, лиття, гравіювання)?

Розміри
Які розміри та вагу має предмет? Заняйте одиниці вимірювання, які використовуються (наприклад: сантиметри, дюйми), та вкажіть, які розміри вимірюються (наприклад: висота, ширина, товщина).

Написи і помітки
Чи містить предмет певні помітки, цифри чи написи (наприклад, підпис, напис присвяги, назва, помітки виконавця (виробника), пробу, відзнаки про автентичність)?

Характерні відмінності
Чи має предмет певні фізичні особливості, що можуть допомогти у його ідентифікації (наприклад: пошкодження, сліди реставрації чи дефекти виробництва)?

Назва
Чи предмет має назву, за якою він відомий та його можна ідентифікувати (наприклад: «Скрипка»)?

Тема
Що зображено або представлено (наприклад: пейзаж, битва, сцена з дитинства)?

Дата чи період
Коли предмет був виконаний (наприклад: 1893 р., початок XVII ст., пізня бронзова доба)?

Виробник
Чи відомо вам, хто виготовив предмет? Це може бути ім'я відомої особи (наприклад: Томас Томпсон), компанія (наприклад: Тіффані), чи культурна група (наприклад: Готі).

НАПИШИТЬ КОРОТКИЙ ОПИС
Суди також можна вклучити будь-яку додаткову інформацію, яка допоможе ідентифікувати предмет (наприклад: копії і форми предмета, де був вироблений).

НАДІЙНО ЗБЕРІГАЙТЕ ІНФОРМАЦІЮ
Здійснювал опис предмета, зберігайте інформацію у надійному місці.

Нагадаємо, що українська Інструкція до наказу Міністерства культури та мистецтв України від 22.04.02 № 258 «Про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України» рекомендує супроводження культурної цінності тільки одним фото загального вигляду предмета розмірами 13x18 см. Ніде не сказано про необхідність зображення на знімку масштабної лінійки, або про необхідність фіксації на фото написів, позначок, клейм, тощо. Така ситуація аж ніяк не сприяє ідентифікації об'єктів культури.

Додамо до цих висновків ще один, не менш важливий. Без необхідних фотографій не може професійно працювати не тільки митник, а й представники МВС України, що займаються розшуком викрадених культурних цінностей. Зазначимо, що без відповідних фотографій Інтерпол не бере до розшуку культурну цінність. На сьогоднішній день в Україні, на жаль, не тільки ті об'єкти культури, що пройшли державну експертизу й дозволені до вивезення з країни не супроводжуються необхідними фотографіями, а й каталоги багатьох музеїв нашої країни не мають необхідних фото тих пам'яток культури, що формують музейні колекції. Внаслідок цього велика кількість викрадених з музеїв України культурних цінностей, зазначених в «Каталозі культурних цінностей, викрадених з державних музеїв, заповідників, установ і приватних колекцій (1999-2009 рр.)» [2], не включена до бази даних Інтерполу. Отже, одне з першочергових завдань, що потребує якнайшвидшого вирішення – це фіксація в цифровому вигляді всіх одиниць музейних фондів. Беручи до уваги, що сьогодні існують новітні технології виготовлення 3D-зображень, варто орієнтуватися саме на них. Подібні зображення мають супроводжувати й ті пам'ятки культури, що ввозяться з нашої країни або з метою відчуження, або тимчасово. Такі зображення або фотографії об'єктів культури у різних ракурсах (враховуючи європейський та сві-

товий досвід) мають замінити сьгоднішні кольорові фото загального вигляду предмета розмірами 13x18 см.

Висновки. Таким чином, українська система опису культурних цінностей, дозволених до вивезення, і, як наслідок, українська система митного контролю за переміщенням культурних цінностей суттєво відстає від світового рівня й потребує удосконалення відповідно до європейських стандартів. Сучасне прагнення України до євроінтеграції вимагають активізувати розробку відповідних принципів опису й сучасних методик митного контролю за переміщенням культурних цінностей.

Орієнтація на однозначну ідентифікацію об'єктів культури за допомогою їх професійного й детального опису у товаросупровідних документах, що прийнята в ЄС та в світі, має бути врахована в практиці органів доходів і зборів України. Вирішення цієї важливої державної задачі неможливе без активної співпраці всіх зацікавлених сторін цього процесу: музеїв, Міністерства культури України, Міністерства доходів та зборів України, що здійснює контроль за легітимним переміщенням артефактів через кордон, міністерств, що займаються розшуком викрадених культурних цінностей.

Для того, щоб взаємодія різних відомств була результативною, необхідно, як найменше, визначитися з єдиним порядком

реєстрації, формування єдиної бази даних, побудованої на єдиних принципах опису/каталогізації артефактів, що зберігаються в колекціях музеїв України. Важливо співвіднести дані з музейних інвентаризаційних книжок та карток, Науковоуніфікованого паспорту експоната, з тими, що містяться у Свідоцтві на право вивезення/тимчасового вивезення культурних цінностей через державний кордон України, що його видає Міністерство культури України, і врахувати при цьому реальні можливості посадової особи органу доходів і зборів, що здійснює на кордоні контроль за переміщенням пам'яток культури.

Забезпечити послідовне вирішення цього важливого державного завдання має розроблений на замовлення Міністерства доходів та зборів України Програмно-інформаційний комплекс «Переміщення культурних цінностей» як складова Системи реєстрації культурних цінностей, переміщуваних через митний кордон України. Програмно-інформаційний комплекс дозволяє реєструвати й ідентифікувати об'єкти культури з урахуванням європейського та світового досвіду; формувати єдину базу даних про переміщувані через кордон культурні цінності; здійснювати пошук і перегляд необхідної інформації; забезпечувати можливості подальшого розшуку викрадених культурних цінностей.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей [Електронний ресурс] : закон України [прийнято Верхов. Радою 21 вересня 1999 року № 1068-XIV] // Ліга-закон.
2. Каталог культурних цінностей, викрадених з державних музеїв, заповідників, установ і приватних колекцій (1999-2009 рр.). – К., 2010.– 136 с.
3. Митний кодекс України // Відомості Верховної Ради України (ВВР), 2012. – № 44-45, № 46-47, № 48.
4. Про затвердження Інструкції про порядок оформлення права на вивезення, тимчасове вивезення культурних цінностей та контролю за їх переміщенням через державний кордон України [Електронний ресурс] : наказ [видано Міністерством культури і мистецтв України 22 квітня 2002 року № 258] // Ліга-закон.
5. Commission Regulation (EEC) № 752/93 of 30 March 1993.
6. Commission Regulation (EEC) № 656/2004 of 7 April 2004.
7. Interpol official site [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.interpol.int/>

Калашникова О.Л. Порівняльний аналіз міжнародної та української систем реєстрації та ідентифікації культурних цінностей

Анотація. У статті здійснено порівняльний аналіз систем реєстрації та ідентифікації культурних цінностей, що переміщуються через митний кордон України, які використовуються у вітчизняній та міжнародній практиці.

Ключові слова: культурні цінності, реєстрація, ідентифікація, програмно-інформаційний комплекс.

Калашникова О.Л. Сравнительный анализ международной и украинской систем регистрации и идентификации культурных ценностей

Аннотация. В статье осуществлен сравнительный анализ систем регистрации и идентификации культурных ценностей, перемещаемых через государственную границу Украины, которые используются в отечественной и международной практике.

Ключевые слова: культурные ценности, регистрация, идентификация, программно-информационный комплекс.

Kalashnikov O. Comparative analysis of international and Ukrainian system of registration and identification of cultural property

Summary. The article presents a comparative analysis of registration and identification of cultural property, crossing the state border of Ukraine, which are used in domestic and international practice.

Keywords: cultural values, registration, authentication, software and information complex.

Стаття надійшла 4.12.2013 р.

